

**Методологія оцінювання й
управління якістю освіти у
ВНЗ в контексті
євроінтеграційних процесів**

- *Під професійною компетентністю* у цьому випадку будемо розуміти здатність керівника навчального закладу ефективно здійснювати свою професійну діяльність.
- Професійна компетентність включає три основних компонента:
 - когнітивний* (знання),
 - операційний* (набір способів дій, за допомогою яких здійснюється сама діяльність) та
 - аксіологічний* (наявність певних цінностей, які індивід не лише засвоїв зовні, він сам є індивідуальністю, яка має здатність усвідомлювати та рефлексувати власні цінності, порівнювати, оцінювати себе та інші об'єкти, проектувати майбутній стан).

Основні блоки професійної компетентності керівника навчального закладу:

- *Загальнокультурна* (самоосвітня, інформаційна, комунікативна).
- *Психолого-діагностична* (психологічна, вимірювальна або технологічна).
- *Управлінська* (менеджерська, дослідницька, аналітична, оцінна).

Одне з центральних місць у структурі поняття «професійна компетентність» керівника навчального закладу займатиме здатність до здійснення ефективної управлінської діяльності.

Управлінська компетентність - здатність керівника управляти якістю освіти передбачає наявність певних знань щодо якості освіти, володіння набором методів її визначення, вимірювання, оцінювання отриманих результатів, аналізом можливих шляхів розвитку подій та прийняття рішення за результатами досліджень окремих складових якості освіти у навчальному закладі, а також і готовністю впровадити необхідні зміни у функціонування навчального закладу та сприйняти наслідки таких змін.

Термінологічний апарат

- **Квалітологія** – це триєдина наука, що охоплює теорію якості (Quality System), теорію оцінки якості (кваліметрію - Assessment, Evaluation) та теорію управління якістю (Management and Monitoring of Quality).
- **Кваліметрія** – це наука, що розробляє способи вимірювання якісних характеристик будь-якого об'єкту або системи.
- **Управління якістю освіти** – це процес переведення наявної якості освіти у стан із бажаними (заданими) показниками.
- **Моніторинг** - це вища форма організованості інформаційної діяльності.
- **Якість освіти** - це відповідність певній нормі, стандарту; ступінь задоволення певної освітньої послуги.

Категорія якості освіти має
полінауковий зміст.

Вона є категорією:

філософії

психології

педагогіки

теорії державного управління

менеджменту освіти

політології

соціології

економіки

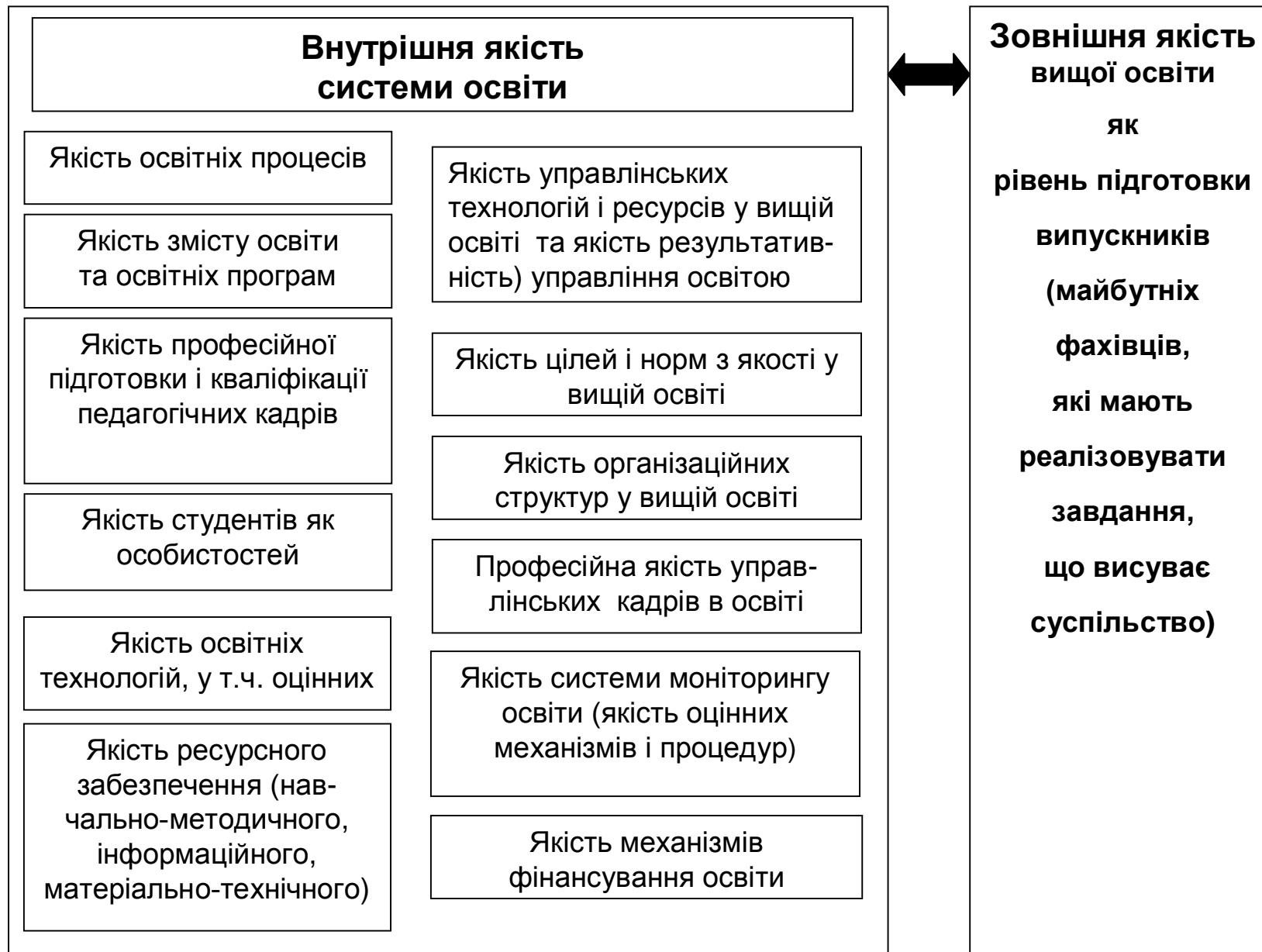
Підходи до визначення якості освіти

- Якість результатів навчання та освітнього процесу
- Якість як ефективність діяльності навчальних закладів
- Якість системи освіти певного рівня
- Якість як певний бажаний ідеал освіченості людини
- Якість як пріоритет державної освітньої політики

Поняття якості освіти:

якість освіти - певна збалансована відповідність певного освітнього рівня (ЗСО, ПТО, вищої тощо) численним потребам, цілям, умовам, затвердженням освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості.

Структурна модель якості освіти як об'єкту оцінювання й управління у ВНЗ I-II рівні в акредитації

**Історія становлення та
розвитку механізмів
вимірювання та оцінювання
якості освіти:
міжнародний та вітчизняний
досвід**

Етапи становлення моніторингу в освіті:

- **Перший етап:** 30-50 рр. ХХ століття американська Асоціація поступної освіти (Progressive Education Association in the United States) за допомогою моніторингу дослідила рівень підготовки випускників 30 шкіл, їх афективні риси (суспільна позиція та критичне мислення)
- **Другий етап:** 60-70-ті рр. Міжнародною асоціацією з шкільної успішності (International Education Association) були започатковані міжнародні порівняльні моніторингові дослідження у сфері освіти
- **Третій етап:** 80-90 рр. актуальними стають проблеми визначення рентабельності, організації ефективного управління ресурсами, оцінювання продуктивності забезпечення освітніх систем. Якість освіти стає політичною категорією
- **Четвертий етап:** з 90-х рр. ХХ століття до наших днів ознаменувався спрямованістю на політичну підтримку та наукову обґрунтованість досліджень

Глобальні тенденції в сфері освіти

(сформувались у середині ХХ ст.):

- *забезпечення державами рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян;*
- *впровадження державних освітніх стандартів.*

Міжнародні моніторингові дослідження

- **FIMS** - проводилося ІЕА протягом 1959-1967 років у 13 країнах світу і було присвячено оцінюванню успішності з математики у початковій та середній школі.
- **SIMS** - здійснювалося у кілька етапів протягом 1976-1989 років у 24 країнах і передбачало вивчення успіхів школярів у засвоєнні математики, природничих наук, англійської та французької мов як іноземних, а також дослідження навчального середовища в межах одного класу.
- **TIMSS** – розпочалося у 1991р. І охопило 50 країн. Досліджувався стан вивчення математики □ Ө природничих наук.
- **TIMSS-R** проводилося протягом 1997-2000 р.р. на території Росії.
- **LES** - проводилося протягом 1995-97 рр. і було присвячено вивченню стану викладання іноземних мов.
- **CIVICS** - розпочалося у 1996 р. і проводилося у кілька етапів з фіксацією результатів у 1999, 2000 роках. Воно було присвячено дослідженню суспільствознавчої освіти. Взяло участь 28 країн.
- **PIZA - 2000**, охопило 32 країни, причому 28 них - члени ОЕСР, передбачало оцінку підготовки 15-річних підлітків по трьох напрямках: "грамотність читання", "математична грамотність" та "природничо-наукова грамотність".
- **КОМПЕД** - проводилося у 1992 р. і було присвячено використанню в освіті комп'ютерів. У ньому брало участь 20 країн.
- **МОНЕЕ “Освіта для всіх ?” -1998р.** - проводилося Міжнародним дитячим фондом ЮНІСЕФ. охопило 27 країн Східної, Центральної Європи та Балтії. Основна мета проекту полягала в аналізі соціальних умов життя дітей, їх родин та державної політики постсоціалістичних країн.

Складові системи управління якістю освіти:

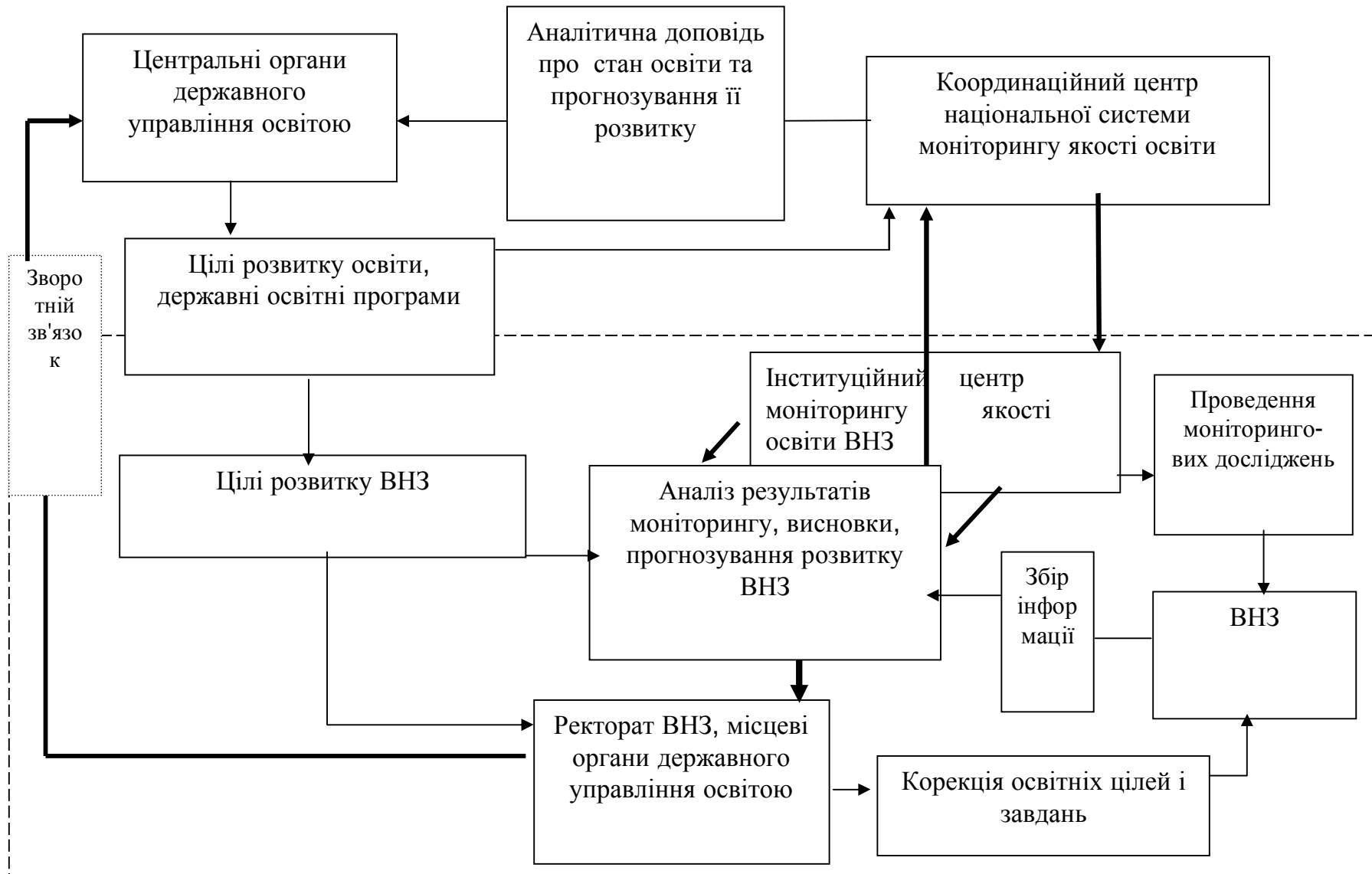
1. **об'єкт управління** (тобто система освіти в аспекті її якості);
2. **єдина інформаційна система**, що дає можливість систематично отримувати відомості про стан об'єкта, на який спрямовано управлінський вплив (національна система моніторингу якості освіти або центр моніторингу ВНЗ);
3. **генератор управлінських рішень** (поєднання аналітичної системи з відповідним органом управління, що приймає конкретне управлінське рішення);
4. **виконавча система**, що здійснює безпосередній вплив на об'єкт управління через відповідний механізм державно-громадського управління якістю освіти з метою реалізації прийнятого рішення.

Питання до обговорення:

Якій зміст має термін “механізм управління якістю освіти на інституційному рівні”?

Які вимоги Болонської декларації щодо управління якістю освіти у ВНЗ?

Схема реалізації механізму державно-громадського управління якістю освіти на інституційному рівні

**Які вимоги Болонської
декларації щодо
управління якістю освіти у ВНЗ?**

У спільній заяві європейських міністрів освіти “Зона європейської вищої освіти”, підписаній у Болоньї 19 червня 1999 р., було висловлене рішення про необхідність *зближення систем контролю якості та акредитації, сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій.*

Реалізація цього рішення передбачає *розробку міжнародних, національних та інституційних механізмів гарантування, забезпечення та оцінювання якості освіти студентів ВНЗ. На інституційному рівні вирішення цієї проблеми означає створення й впровадження у кожному ВНЗ сертифікованих систем самооцінки й контролю за результатами навчання та професійної підготовки студентів.*

Ключовий момент у змісті принципу *інституційної автономії* полягає у тому, що основна відповідальність за забезпечення якості освіти покладається на навчальний заклад. Це є основою для реальної підзвітності академічної системи в рамках національної системи якості.

Історично у світовій системі освіти сформувались три основні *моделі якості освіти*:

“Англійська”, що базується на внутрішній самооцінці академічної спільноти. Формування такого механізму оцінки якості освіти пов’язане із значною автономією навчальних закладів у Великій Британії і, відповідно, децентралізацією управління освітою.

“Французька” модель передбачає проведення зовнішнього оцінювання ВНЗ на предмет визначення його відповідальності перед суспільством.

“Американська” модель є фактично органічним поєднанням зазначених двох, що дає їй значні переваги та широкі можливості у застосуванні у різних країнах.

Для успішної реалізації завдань, що передбачені Болонським процесом, потрібно:

1) до 2005 р. модернізувати національні системи із забезпечення якості освіти так, щоб вони містили в собі:

а) структури, що забезпечуватимуть процедури оцінювання програм і вузів шляхом проведення внутрішньої та зовнішньої оцінки, з врахуванням думки студентів та публікацією результатів вимірювань;

б) систему акредитації, атестації та інших процедур.

2) Проводити незалежну зовнішню експертизу та оцінювати якість освіти на рівні окремого навчального закладу. У світовій практиці з цією метою сформувались

три основні підходи щодо оцінювання якості роботи ВНЗ:

репутаційний, що здійснюється на основі експертних оцінок;

результативний за певним переліком об'єктивних показників;

загальний, що заснований на використанні технологій тотального менеджменту TQM.

3) Визначати якість освіти відповідно до міжнародних вимог та створити систему державних її гарантій.

Питання до обговорення:

Якій зміст має термін
“оцінювання якості освіти”?

Що таке ефективність управління якістю
освіти?

Як її виміряти та оцінити?

*Оцінювання (evaluation) якості
освіти –
це процес формування висновків
щодо результатів функціонування
освітньої системи відповідного
рівня на основі порівняння
кількісних показників, отриманих з
різних джерел, зі стандартами якості
освіти та нормами.*

Державні органи управління освітою в Україні

- Міністерство освіти і науки України
- міністерства і відомства, яким підпорядковані заклади освіти
- Вища атестаційна комісія (ВАК)
- Міністерство освіти і науки АРК
- місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Поняття ефективності управління якістю освіти

Ефективність управління якістю освіти – це соціальна, політична чи економічна категорія?

Які критерії та показники ефективності управління якістю освіти можна запропонувати?

Тлумачення терміну ефективність

- **Ефективність** (від англ. "*effectiveness*") розуміють як міру досягнення проголошених цілей політики, що показує, наскільки результати наблизились до задекларованих цілей.
- **Ефективність** (від англ. "*efficiency*") розуміють як співвідношення між витратами на проведення політики та досягнутими результатами, яке може вимірюватись як у натуральних показниках (продуктивність праці), так і у вартісних - якщо можливо дати грошову оцінку всім затратам і результатам.

Таке розуміння поняття ефективності, тобто **економічної ефективності** передбачає здійснення оцінки за технологією вигод - витрат, яка є загальноприйнятою в економіці.

- У європейській практиці традиційним стало використання під час перевірки й оцінки дієвості установ та організацій, стану виконання бюджетних програм так званої концепції "трьох Е": результативності, ефективності та економічності

Моніторинг - інструмент управління якістю освіти;
- інформаційна система;
- процедура збору даних по об'єкт.

Моніторинг якості освіти - спеціальна система збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробка науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі.

Пам'ятка

- 1. Моніторинг не є контролем або інспектуванням навчального закладу;*
- 2. Результати моніторингу не можна використовувати для покарання конкретних осіб;*
- 3. Моніторинг потребує систематичності та послідовності дослідження проблем;*
- 4. Якість результатів моніторингу (наприклад, рівень навчальних досягнень) залежить від якості технології та інструментарію для оцінювання*

Завдання моніторингу в освіті

- визначати якість навчальних досягнень учнів, рівень їх соціалізації;
- вивчати зв'язок між успішністю учнів (студентів) і соціальними умовами їх життя, результатами роботи педагогів, рівнем їх соціального захисту, моральними установками, запитами, цінностями тощо);
- оцінювати якість кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного забезпечення й оснащення навчальних закладів;
- оцінювати величину впливу на навчальний процес державних освітніх стандартів, навчальних програм, організації шкіл і класів, методичного та технічного обладнання та інших факторів;
- *виявляти фактори, які чинять вплив на хід і результати освітніх реформ з метою зменшення їх негативного впливу (або, навіть, і нейтралізації);*
- аналізувати політику держави у галузі забезпечення гарантій доступності освіти та поліпшення її якості тощо;
- *порівнювати результати функціонування закладів освіти з метою визначення найбільш оптимальних шляхів їх розвитку*

Оцінювання як елемент управління якістю освіти

Види моніторингу (оцінювання) якості освіти :

- зовнішній, який здійснюється періодично спеціальними установами і фахівцями за відповідною технологією;
- внутрішній, що проводиться на рівні групи, ВНЗ викладачем (або групою викладачів окремого ВНЗ), психологами за їх бажанням або вимогою керівництва навчального закладу з використанням власних методичних матеріалів для внутрішніх потреб та звітування перед слухачами, їхніми батьками, для реклами тощо.

Внутрішній моніторинг якості освіти у ВНЗ як структурний елемент системи оцінювання якості освіти у ВНЗ

- Необхідність впровадження
- Статус результатів
- Основні завдання (призначення)
- Відмінні ознаки

Переваги зовнішнього моніторингу якості освіти:

- Стандартизованість інформації;
- Достовірність і надійність інформації;
- Можливість узагальнення та порівняння на будь-якому рівні управління освітою;
- Прогнозованість висновків та рекомендацій;
- Визнання результатів на державному та міждержавному рівнях;
- Престижність та відкритість системи освіти країни.

Завдання центру моніторингу якості освіти у ВНЗ

Центр моніторингу якості освіти ВНЗ (локальний рівень)

- ✓ Безпосереднє проведення моніторингових досліджень за національними, регіональними програмами моніторингових досліджень проблем в освіті.
- ✓ Спостереження рівнім та якістю освіти у ВНЗ за рекомендаціями національних і регіональних експертів з якості, нагляд за дотриманням всіх процедур моніторингу відповідно до регламенту.
- ✓ Розробка інституційних програм моніторингових досліджень у ВНЗ, спрямованих на розвиток конкретного навчального закладу.
- ✓ Збір інформації за результатами досліджень та підготовка аналітичних звітів та оприлюднення результатів досліджень.
- ✓ Підготовка рекомендацій, пропозицій для керівництва ВНЗ, органів державного управління щодо поліпшення якості освіти та управління якістю освіти.
- ✓ Оприлюднення та роз'яснення результатів моніторингу.

Етапи проведення моніторингового дослідження

I етап: Цілепокладання та планування дослідження.

1. Визначення мети та завдань дослідження.
2. Визначення об'єкту дослідження.
3. Розрахунок та формування вибірки.
4. Побудова графіку дослідження:
 - визначення термінів і процедур дослідження;
 - підбір та підготовка (навчання) координаторів дослідження.
5. Визначення критеріїв та показників оцінювання.
6. Вибір методів дослідження.

II етап: Розробка інструментарію.

1. Розробка тестів та їх апробація, одержання стандартизованого тесту.
2. Розробка анкет та їх апробація.
3. Підготовка інструктивно-методичних матеріалів для координаторів дослідження всіх рівнів, учасників дослідження.
4. Вибір статистичних і математичних методів обробки та обрахунку одержаних результатів дослідження.

Етапи проведення моніторингового дослідження

III етап: Проведення дослідження.

1. Пілотне дослідження (підготовка учасників, проведення інструктажу).
2. Основне дослідження.

IV етап: Збір та обробка результатів.

V етап: Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

1. Узагальнення статистичної інформації.
2. Виявлення факторів впливу.
3. Підготовка рекомендації щодо корекційної роботи, усунення негативних факторів, формування освітньої політики тощо.

Об'єкти моніторингу:

- **система освіти** (загальна середня, професійна, вища, національна або загальнодержавна, регіональна система, муніципальна),
- **процеси** (управлінський на різних рівнях державного управління освітою; педагогічний процес у цілому та окремі його складові: процес морального та трудового виховання, процес підготовки дітей до школи; до ВНЗ; процес і результати сформованості життєвих принципів та здатності до самостійного подальшого життя після закінчення школи або ВНЗ тощо);
- **діяльність** (трудова, навчальна, управлінська),
- **явища** (вихованість, освіченість, майстерність педагога та інші).

Методологічні засади моніторингу

Функції освітнього моніторингу як інструменту державного управління освітою:

- *Інформаційна*
- *Діагностична та Корекційна*
- *Кваліметрична*
- *Аналітична*
- *Моделююча та Прогностична*

Принципи освітнього моніторингу як інструменту державного управління освітою:

- узгодженості нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення його складових частин;
- об'єктивності отримання та обробки інформації;
- комплексності дослідження різноманітних аспектів освітнього процесу, обробки та аналізу одержаних результатів;
- безперервності та тривалості спостережень за станом освіти;
- своєчасності отримання, обробки та використання об'єктивної інформації про якість освіти;
- перспективності запланованих моніторингових досліджень;
- рефлексивності;
- гуманістичної спрямованості моніторингу якості;
- відкритості та оперативності доведення результатів досліджень до відповідних органів управління, громадськості та зацікавлених міжнародних установ.

Рівні освітнього моніторингу

міжнародний рівень - всебічна оцінка ефективності функціонування національних систем освіти;

національний рівень - одержання узагальненої оцінки якості та ефективності вітчизняної системи освіти, порівнянні її показників з аналогічними даними інших систем освіти та міжнародними освітніми індикаторами і системами;

регіональний рівень - сприяння виконанню функцій регіонального державно-громадського управління якістю освіти та створення підґрунтя для формування альтернативних політик та прогнозування розвитку регіональної системи освіти;

муніципальний рівень - надання розгорнутого уявлення про діяльність муніципальної системи освіти в цілому та її елементів у порівнянні один з одним, а також з урахуванням специфічних функцій кожного з них;

внутрішкільний (або внутрикласний) рівень - розробка шляхів удосконалення діяльності окремого навчального закладу, навчально-виховного процесу та діяльності окремого студента. Саме на цьому рівні відпрацьовуються психолого-педагогічні рекомендації, спрямовані на корекцію навчально-виховної роботи.

Органи управління якістю освіти:

- Державна акредитаційна комісія (ДАК)
- фахова рада
- регіональна експертна рада (центр)
- Державна інспекція навчальних закладів при МОН України

Державна акредитаційна комісія (ДАК)

є постійно діючим органом, який забезпечує виконання вимог до ліцензування, атестації та акредитації вищих і професійно-технічних освітніх закладів за напрямками підготовки та перепідготовки фахівців, надання та зміни статусів цих закладів.

Головою ДАК є Міністр освіти і науки України.

Основними завданнями ДАК є:

- формування і забезпечення разом з міністерствами і відомствами, що мають заклади освіти, виконання державних вимог що вищої та професійно-технічної освіти, якості підготовки фахівців і робітничих кадрів;
- координування та проведення ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти і напрямків підготовки фахівців, установлення відповідних вимог і критеріїв;
- координування роботи з нагляду за виконанням закладами освіти умов впровадження освітньої діяльності, на яку видана ліцензія, та з організації нострифікації документів про вищу та професійно-технічну освіту;
- установлення вимог і критеріїв ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти;
- інформування громадськості про наслідки ліцензування, атестації й акредитації закладів освіти.
- ДАК формує склад фахових і регіональних експертних рад з питань ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти.

- **Фахова рада** з ліцензування та акредитації ВНЗ створюється ДАК як постійно діючий орган, що забезпечує експертизу з ліцензування і акредитації ВНЗ, незалежно від підпорядкування та форм власності, за заявленими напрямками і освітньо-кваліфікаційними рівнями підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Мережу і персональний склад фахових рад визначає ДАК.

- **Регіональна експертна рада (центр)** з ліцензування та атестації освітніх закладів, які здійснюють діяльність, пов'язану з одержанням загальної середньої та професійно-технічної освіти, створюється ДАК при відповідних органах державного управління освітою АРК, обласних (місцевих) держадміністрацій.
- **Державна інспекція при МОН України** здійснює контроль за діяльністю освітніх закладів щодо реалізації єдиної державної політики в галузі освіти. Створена Постановою Кабміну від 17.09.1992 р. Державна інспекція проводить роботу, пов'язану з інспектуванням та атестацією та атестацією закладів освіти незалежно від їхньої належності.

Проблема сучасної системи освіти України

В освітньому просторі України визначилася основна управлінська проблема – проблема *відсутності надійної своєчасної управлінської інформації* та *системи зовнішнього незалежного спостереження та оцінювання*, тобто системи моніторингу освітньої галузі.

Моніторинг забезпечує *інформаційну стабільність* та зменшує дефіцит управлінської інформації при *з'ясуванні факторів впливу на ситуацію* та *оцінювання ступеня цього впливу*, що складає методологічну основу запобігач при підготовці рекомендацій та прийнятті управлінських рішень на будь-яких рівнях управління системою освіти, підвищує їх обґрунтованість.

Нормативні документи України щодо управління якістю вищої освіти

- Галузеві стандарти вищої освіти
- Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою: наказ МО України від 31.07.1998 р. № 285.
- Про ліцензування, атестацію та акредитацію закладів освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.1996 р. № 200.
- Про внесення змін та доповнень до постанови КМ України від 12.02.1996 р. № 200: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.1997 р. № 931.
- Про підготовку до впровадження системи ліцензійних державних інтегрованих перевідних та випускних іспитів у медичних вищих закладах освіти III-IV рівнів акредитації: Наказ МОЗ України від 31.12.1996 р. № 396.
- Про затвердження Положення про систему ліцензійних інтегрованих іспитів фахівців з вищою освітою напрямів “Медицина” і “Фармація”: Наказ МОЗ України від 14.08.1998 р. № 251.

Проблема показників (індикаторів) і критеріїв якості освіти

Навіщо розробляти систему національних освітніх показників?

Досконала освітня статистика:

- дає можливість порівнювати результати функціонування освітньої системи в різних регіонах і на різних рівнях у динаміці;
- сприяє участі у міжнародних порівняннях систем освіти;
- деякою мірою відображає освітню політику держави, зацікавленість державних структур в результатах розвитку галузі;
- дає можливість робити висновки про рівень економічного розвитку країни (наприклад, такі показники як відсоток ВВП, що виділяється освіту, обсяги інвестицій тощо)

Міжнародні системи критеріїв і показників якості шкільної освіти

- Індикатори ОЕСР
- Освітні індикатори ЮНЕСКО
- Індикатори рівня людського розвитку ООН
- Освітні індикатори Ради з освіти ЄС
- Освітні індикатори Міжнародного Консультативного Форуму з Освіти для усіх (EFA)

Освітні індикатори Ради з освіти ЄС

1. Індикатори навчальних досягнень учнів (indicators on attainment) з:
 - математики
 - читання
 - природничих наук
 - іноземних мов
 - основ громадянського права
 - інформаційних і комунікаційних технологій - ІСТ
 - здатності навчатися у процесі навчання

Освітні індикатори Ради з освіти ЄС

2. Індикатори успіхів та переходу або змін (indicators on success and transition):

- зростання кількості тих, хто не закінчив навчання
- закінчення повної загальної середньої освіти
- навчання у коледжах або на рівні університету, тобто після повної середньої освіти

Освітні індикатори Ради з освіти ЄС

3. Індикатори моніторингу освіти (indicators on monitoring of education):

- оцінювання та управління шкільною освітою
- участь батьків

Освітні індикатори Ради з освіти ЄС

4. Індикатори ресурсів і структури (indicators on resources and structures)

- освіта та підготовка вчителів
- охоплення дошкільною освітою
- кількість студентів на один комп'ютер
- освітні витрати на одного студента

Критерії та показники соціальної та політичної ефективності управління якістю освіти

- Кадрові критерії
- Критерії створення умов діяльності
- Критерії організації управлінської діяльності
- Критерії спрямованості діяльності
- Критерії впливу на освітнє середовище
- Критерії результативності системи освіти відповідного рівня ВНЗ